

Chambre des représentants de Belgique

SESSION ORDINAIRE 1998 - 1999 (*)

31 MARS 1999

PROJET DE LOI

**instaurant
la responsabilité pénale
des personnes morales**

AMENDEMENTS

N° 1 DE M. DUQUESNE

Art. 2

**Remplacer la première phrase de l'article 5
proposé, comme suit :**

«Art. 5. — Toute personne morale est pénalement responsable des infractions commises par ses organes légaux ou statutaires, pour autant qu'elles soient intrinsèquement liées à la réalisation de son objet ou à la défense de ses intérêts, ou que des faits concrets démontrent qu'elles ont été commises pour son compte.».

JUSTIFICATION

Le texte projeté suscite des réserves en ce qui concerne les conditions dans lesquelles une infraction pourra être imputée à une personne morale. En effet, malgré les éclaircissements apportés par le Sénat, ces conditions sont encore formulées de manière trop vague et doivent dès lors être précisées.

Voir:

- 2093 - 98 / 99 :

– N° 1 : Projet transmis par le Sénat.

(*) Cinquième session de la 49ème législature

Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers

GEWONE ZITTING 1998 - 1999 (*)

31 MAART 1999

WETONTWERP

**tot invoering van de
strafrechtelijke verantwoordelijkheid
van rechtspersonen**

AMENDEMENTEN

Nr. 1 VAN DE HEER DUQUESNE

Art. 2

**De eerste volzin van het voorgestelde artikel
5 vervangen als volgt:**

«Art. 5. — Iedere rechtspersoon is strafrechtelijk verantwoordelijk voor de door zijn wettelijke of statutaire organen begane misdrijven, in zoverre deze laatste intrinsiek verband houden met de verwezenlijking van zijn doel of de waarneming van zijn belangen, of in zoverre concrete feiten aantonen dat ze voor zijn rekening werden gepleegd.».

VERANTWOORDING

De voorgestelde tekst wekt enig voorbehoud op met betrekking tot de voorwaarden waaronder een rechtspersoon een misdrijf ten laste zal kunnen worden gelegd. Ondanks de door de Senaat aangebrachte verduidelijkingen, zijn die omstandigheden nog te vaag geformuleerd en moeten ze bijgevolg worden gepreciseerd.

Zie:

- 2093 - 98 / 99 :

– Nr. 1 : Ontwerp overgezonden door de Senaat.

(*) Vijfde zitting van de 49ste zittingsperiode

Cette préoccupation est partagée par le Conseil d'État qui constate dans son avis que «le (...) texte ne précise rien sur la question de savoir par qui l'acte matériel incriminé doit avoir été accompli pour que la responsabilité pénale de la personne morale soit engagée. Cette lacune doit être comblée. (...) Une telle imprécision de l'article 5 alinéa 1er ne peut être admise.

(...) Le principe de légalité emporte qu'en matière pénale, c'est, pour le pouvoir législatif, une obligation constitutionnelle, et non une simple obligation générale de prudence, de disposer par des règles précises. (...) Le texte en projet ne s'exposerait pas à la même critique, s'il précisait, d'une part, quelles sont les infractions à propos desquelles les personnes morales peuvent être condamnées, et d'autre part, quelles sont les personnes qui, agissant seules ou collégialement, peuvent engager la responsabilité d'une personne morale» (Document Sénat, 1-1217/6, pp. 117 à 120).

Il est en conséquence proposé de préciser dans la loi projetée que les personnes morales ne peuvent être pénalement responsables que des infractions commises par leurs organes légaux (conseil d'administration, administrateur délégué...) ou statutaires (comité de direction). Une telle disposition devrait permettre de mettre lesdites personnes à l'abri de poursuites et de condamnations systématiques pour n'importe quelle infraction commise - par exemple par un employé, voir même par un tiers (sous-traitant, transporteur...) - dans leur sphère d'activités, alors que leurs organes dirigeants y seraient totalement étrangers.

Les arguments formulés par l'exposé des motifs pour rejeter cette solution (Document Sénat, 1-1217/1, point 1.2, 3ème alinéa, page 4) appellent les objections suivantes :

- ladite solution n'implique pas nécessairement une double imputation des faits à la personne morale et à des personnes physiques déterminées; en effet, dans le cas d'une infraction commise par un organe collégial, il suffit de démontrer la culpabilité de celui-ci pour établir la responsabilité de la personne morale, sans devoir nécessairement démontrer au préalable la culpabilité individuelle de l'ensemble des personnes physiques qui le composent;

- il est inexact que toute responsabilité pourrait être émise par le simple fait pour l'organe de ne pas acter les décisions qui auraient un caractère illicite. En effet, une décision peut être prouvée, en particulier en matière pénale, par d'autres biais que par un procès-verbal officiel. Par ailleurs, la responsabilité pénale ne découle pas toujours d'une décision; elle peut résulter du fait d'avoir négligé de prendre les mesures nécessaires pour éviter la réalisation d'une infraction (par exemple une pollution).

N° 2 DE M. DUQUESNE

Art. 2

Remplacer l'article 5, alinéa 3, proposé, comme suit :

«Les sociétés, associations et autres groupements non dotés de la personnalité juridique sont assimilés à des personnes morales».

De Raad van State deelt die bezorgdheid en stelt in zijn advies het volgende vast: «in die tekst is echter niet gepreciseerd wie de strafbaar gestelde materiële handeling gepleegd moet hebben wil de rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gesteld. Deze leemte moet worden aangevuld. (...) Dat artikel 5, eerste lid, zo onnauwkeurig is gesteld, kan niet worden aanvaard.

(...) Het wettigheidsbeginsel brengt met zich dat het voor de wetgevende macht in strafzaken een grondwettelijke verplichting en niet een loutere algemene verplichting van zorgvuldig beleid is met precieze regels te werken. (...) De ontworpen tekst zou niet blootstaan aan dezelfde kritiek als daarin enerzijds zou worden aangegeven voor welke strafbare feiten rechtspersonen veroordeeld kunnen worden en anderzijds voor het afzonderlijk of collegiaal handelen van welke personen een rechtspersoon aansprakelijk kan worden gesteld» (Gedr.j Stuk Senaat, nr. 1-1217/6, blz. 117-120).

Bijgevolg wordt voorgesteld in de wet in ontwerp te preciseren dat rechtspersonen alleen strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen zijn voor de misdrijven die werden begaan door zijn wettelijke organen (raad van bestuur, gedelegeerd bestuurder...) of door zijn statutaire organen (directiecomité). Een dergelijke bepaling zou het mogelijk moeten maken de voormelde personen te beschermen tegen systematische vervolgingen en veroordelingen op grond van om het even welk misdrijf dat in het raam van hun activiteiten wordt begaan, bijvoorbeeld door een bediende, of zelfs door een derde (onderaannemer, vervoerder...) - terwijl de bestuursorganen van de betrokken rechtspersonen er absoluut niets mee te maken zouden hebben.

Over de argumenten die in de toelichting worden aangevoerd om deze oplossing te verwerpen (Gedr. Stuk Senaat, nr. 1-1217/1, punt 1.2, derde alinea, blz. 4) moeten de volgende opmerkingen worden geformuleerd:

- de voormelde oplossing houdt niet noodzakelijk een dubbele toerekening van de feiten in, namelijk aan de rechtspersoon en aan bepaalde natuurlijke personen; ingeval een misdrijf door een collegiaal orgaan wordt gepleegd, volstaat immers dat de schuld van dit laatste wordt aangetoond opdat de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon vaststaat, zonder dat noodzakelijkerwijze nodig is dat vooraf de individuele schuld wordt aangetoond van alle natuurlijke personen waaruit dat orgaan bestaat;

- het klopt niet dat elke verantwoordelijkheid zou kunnen worden ontweken door het loutere feit dat het orgaan de beslissingen van onrechtmatige aard niet zou vastleggen. Dat een beslissing werd genomen kan immers, met name in strafzaken, door andere middelen worden bewezen dan door officiële notulen. Bovendien volgt de strafrechtelijke verantwoordelijkheid niet altijd uit een beslissing; ze kan volgen uit het feit dat werd nagelaten de nodige maatregelen te nemen om de voltrekking van een misdrijf (bijvoorbeeld een vervuiling) te voorkomen.

Nr. 2 VAN DE HEER DUQUESNE

Art. 2

Het voorgestelde artikel 5, derde lid, vervangen als volgt :

«Vennootschappen, verenigingen en andere groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid worden gelijkgesteld met rechtspersonen.».

JUSTIFICATION

La loi projetée étend le champ d'application de la responsabilité pénale des personnes morales à toute une série d'entités non dotées de la personnalité juridique - par exemple les associations momentanées et en participation, les sociétés civiles, etc. La raison de cette extension consiste, aux termes de l'exposé des motifs, à éviter une discrimination; il ne serait ainsi «pas acceptable que les infractions donnent lieu à des poursuites différentes, lorsqu'elles sont commises par une même entité économique, selon que cette entité a formellement adopté ou non la forme de la personnalité juridique» (Document Sénat, 1-1217/1, page 3).

La limitation de cette assimilation à certaines catégories de groupements non dotés de la personnalité juridique est toutefois source d'une autre discrimination. Affirmer comme le fait l'exposé des motifs que ladite assimilation est limitée aux entités ayant des activités essentiellement économiques «parce que cette problématique est moins pertinente pour d'autres groupements dans la société» ne constitue nullement une justification satisfaisante au regard des principes constitutionnels d'égalité et de non-discrimination.

La responsabilité pénale doit en conséquence être étendue à l'ensemble des groupements non dotés de la personnalité juridique. Cette extension se justifie d'autant plus que, outre le fait qu'elle permet d'éviter des discriminations non justifiées, elle

- contribue à la moralisation de la vie économique et sociale;

- assure une certaine transparence en évitant que des organisations aux activités douteuses ne se transforment en associations de fait pour échapper à la nouvelle responsabilité.

A. DUQUESNE

N° 3 DE M. LOZIE

Art. 6

Apporter les modifications suivantes :

- A) supprimer l'article 36 proposé;**
- B) supprimer l'article 37 proposé;**
- C) supprimer l'article 37bis proposé.**

JUSTIFICATION

L'insertion de ces nouveaux articles dans le Code pénal diffère l'exécution de cette législation jusqu'à ce que tant le législateur que le législateur décretaal aient inscrit de manière explicite dans les lois spéciales que le juge peut sanctionner une personne morale en prononçant l'interdiction temporaire ou définitive d'exercer une activité, la ferme-

VERANTWOORDING

De wet in ontwerp breidt de toepassingsfeer van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen uit tot een hele reeks entiteiten zonder rechtspersoonlijkheid, bijvoorbeeld de tijdelijke verenigingen, de verenigingen bij wijze van deelneming, de burgerlijke vennootschappen enzovoort. Luidens de memorie van toelichting beoogt die uitbreiding discriminatie te voorkomen. De memorie van toelichting stelt terzake immers het volgende: «Het gaat met name niet op dat misdrijven op een andere wijze zouden aanleiding geven tot vervolging, wanneer zij gepleegd worden door een zelfde economische entiteit, naar gelang deze entiteit formeel de vorm van de rechtspersoonlijkheid heeft aangenomen of niet.» (Gedr. St. Senaat, 1-1217/1, blz. 3).

Die gelijkstelling beperken tot een aantal categorieën van groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid leidt evenwel tot een andere vorm van discriminatie. Stelt men zoals in de memorie van toelichting immers dat voormelde gelijkstelling wordt beperkt tot entiteiten met in essentie economische activiteiten, «omdat deze problematiek minder pertinent is voor andere groeperingen in de samenleving» (*ibidem*), dan is zulks hoegenaamd geen voldoende rechtvaardiging in het licht van de grondwettelijke beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie.

De strafrechtelijke verantwoordelijkheid moet derhalve tot alle groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid worden uitgebreid. Die uitbreiding is *a fortiori* gerechtvaardigd aangezien ze, naast het voorkomen van niet-gerechtvaardigde vormen van discriminatie

- een bijdrage levert tot een moreel hoogstaander economisch en sociaal leven;

- enige doorzichtigheid waarborgt door te voorkomen dat organisaties met dubieuze activiteiten zich omvormen tot feitelijke verenigingen om zich aan die nieuwe verantwoordelijkheid te onttrekken.

Nr. 3 VAN DE HEER LOZIE

Art. 6

De volgende wijzigingen aanbrengen :

- A) het voorgestelde artikel 36 weglaten.**
- B) het voorgestelde artikel 37 weglaten.**
- C) het voorgestelde artikel 37bis weglaten.**

VERANTWOORDING

De invoeging van deze nieuwe artikelen in het Strafwetboek stellen de uitvoering van deze wetgeving uit totdat zowel de wetgever als de decreetgever in de bijzondere wetten de mogelijkheid expliciet hebben ingeschreven dat de rechter een rechtspersoon kan bestraffen met een tijdelijk of definitief verbod tot werkzaamheid, tijdelijke of defini-

ture temporaire ou définitive d'un établissement ou la publication ou la diffusion de la décision aux frais du condamné. Ces dispositions empêchent que cette législation soit rapidement appliquée sur le terrain.

tieve sluiting van een inrichting of bekendmaking of verspreiding van de beslissing op kosten van de veroordeelde. Deze bepalingen verhinderen een snelle implementatie van de wetgeving op het terrein.

F. LOZIE